

Durant tot el segle XIX Cuba va ésser receptora d'una important emigració catalana que provenia majoritàriament de les poblacions de la costa.

Alguns d'aquests emigrants, després de fer fortuna, retornaven a Catalunya i participaven activament en la vida del país.

Aquest seria el cas del mataroní Jaume Fonrodona i Vila, de qui Rafael Soler i Fonrodona, besnét seu, explica la seva biografia i examina les seves actuacions.

JAUME FONRODONA I VILA. LA INTEGRACIÓ D'UN AMERICANO A LA VIDA DEL PAÍS

CUBA

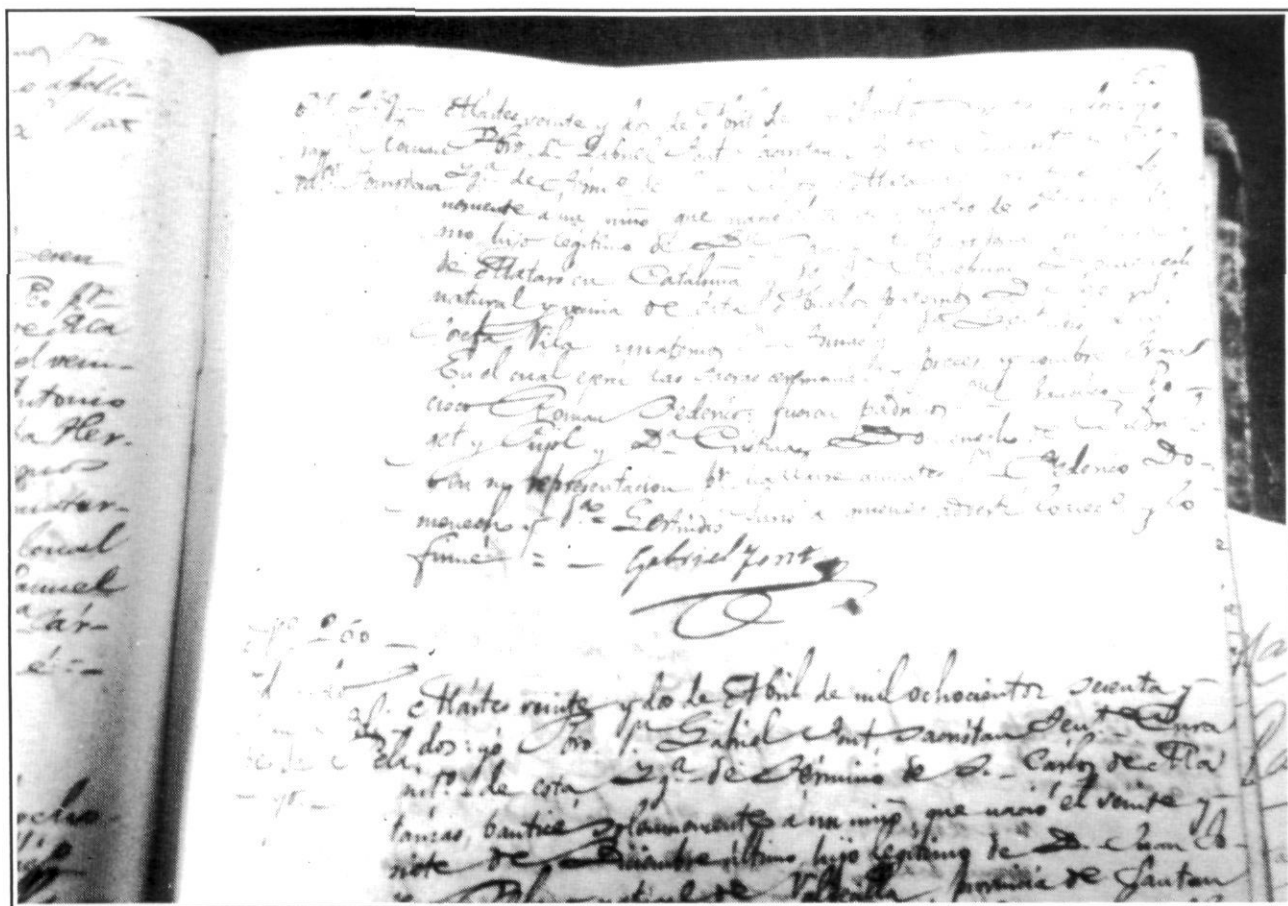
Al segle XIX la majoria dels emigrants de Mataró i de quasi totes les poblacions de la costa catalana es dirigiren a Cuba. La independència de les colònies continentals americanes havia ocasionat serioses dificultats en les relacions comercials amb aquells països, la qual cosa convertí Cuba en el centre d'un comerç internacional que donà gran prosperitat a l'illa.

Per l'estudi del professor Manuel Moreno i Freginals, *Cuba, colonia española?*, sabem que a l'Havana, a finals del segle XVIII hi residien vint-i-tres títols nobiliaris, d'entre els quals tres eren Grandes de España i disset títols en tramitació. Considerant el que representava en aquella època un títol nobiliari i el fet que la majoria eren criolls, podem dir que compartien el poder efectiu a Cuba amb les autoritats espanyoles.

Cuba, amb el comerç internacional i les grans plantacions de sucre, que es venia directament als mercats consumidors de diverses nacions, en realitat era colònia només en el sentit polític. L'any 1841 els catalans fundaren a l'Havana una associació de beneficència, encara existent, que en realitat

Església de San Carlos de Matanzas, avui catedral.
Fotografia Àngels Soler i Ramon Valverde.

Registre del bateig de Francisco, Ramon, Federico Fonrodona i Domènec. Arxiu de la catedral de Matanzas. Fotografia Àngels Soler i Ramon Valverde.

tingué tan gran poder polític que fou anomenada el Partit Català, grup de pressió decisiu en les mesures que prenia el capità general de Cuba, situació que perdurà fins als anys 1860-70.

Això ens porta a recordar la bella barana de l'escala de l'hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena de Mataró, desgraciadament enderrocada, ofrena dels mataronins residents a l'Havana, l'any 1848.

Una mostra de la modernitat de l'illa, la tenim en el ferrocarril que ja funcionava a Cuba l'any 1837, cosa que inspirà Miquel Biada la conveniència d'unir Barcelona amb Mataró per aquest mitjà de transport.

Aquesta és la Cuba, necessitada de mà d'obra, que havia d'importar, a més dels esclaus, xinesos i negres lliures, però també gent qualificada, sobretot amb la implantació del lliure comerç, la qual cosa fou un fort atractiu per als nostres joves que aspiraven a guanyar-se la vida i, si podien, fer la fortuna necessària per poder tornar a la terra nadiua i viure d'una forma benestant.

Els germans Jaume i Josep Fonrodona i Vila, ben joves, s'embarcaren cap a Cuba, on s'establiren i visqueren molts anys de la seva vida.

ELS FONRODONA A MATARÓ

La primera vegada que trobem escrit aquest cognom a Mataró és en un baptisme registrat en el primer llibre de la parròquia de Santa Maria l'any 1541, en el qual, sense donar cap més dada, s'indica que es tracta d'un fill d'Antoni Fontrodona. El cognom no torna a ser freqüent a Mataró fins al segle XVIII, i correspon a famílies procedents de pobles de la costa, el més llunyà Vilanova de Palafolls, actualment Malgrat.

Fills d'una família pagesa de Pineda, vingueren a Mataró els germans Josep Fonrodona i Casanoves (1779-1894) i Joan Fonrodona i Casanoves (1780-1818), per treballar en el seu ofici de teixidors de lli. També vingué a Mataró la seva germana Susanna. Seguint la nissaga de Josep, sabem que es casà l'any 1803 amb Josepa Vila i Nunell, filla d'una família de pescadors de Mataró.

Aquest matrimoni tingué vuit fills, Fèlix (1804), Margarida (1806), Josepa (1808), Maria (1812), Jaume (1814), Sabina (1817), Josep (1820) i Joaquim (1823).

El fill gran, Fèlix, seguí l'ofici del pare, teixidor de lli, i es casà l'any 1832 amb Sabina Nunell Castany. Prosperà en el seu treball i el trobem com a fabricant de lones; en l'aspecte social consta com a membre de la Junta de Sanitat en la devastadora pesta de l'any 1854 i, més endavant, com a alcalde de barri i regidor de l'Ajuntament de Mataró. D'aquest, descendeixen els qui a la nostra ciutat eren coneguts com els «Fonrodona de les veles».

Dels altres fills homes sabem que el petit, Joaquim, morí als quatre mesos i que els altres dos, Jaume i Josep, són els que anaren a Cuba.

Josep Fonrodona i Vila visqué molts anys a Matanzas i després a l'Havana, i tornà a Catalunya, on residí i morí a Barcelona, essent la primera persona sepultada en el cementiri nou de Montjuïc.

Jaume Fonrodona i Vila, al qual dediquem aquest estudi, s'establí a la ciutat cubana de Matanzas, on fundà amb els Castelló, originaris d'Arenys, la societat Castelló, Fonrodona y Cia. Segons el seu biògraf, pertanyé als voluntaris de Cuba, assolint el grau de comandant i fou «consultor y prior del Tribunal de Comercio» i membre de la Junta consultiva de Fomento. Com a recompensa als seus mèrits, el govern li concedí l'orde d'Isabel la Catòlica l'any 1862.

Contragué matrimoni amb Concepció Domènec Surís, filla de Matanzas, d'una família oriünda de Lloret de Mar, vint anys més jove que ell. En aquella ciutat cubana nasqueren els fills Jaime (1852), Concepció (1856), José (1859), Tomás (1860) i Francisco (1862). Després del retorn a Mataró, nasqueren dos fillets que visqueren pocs mesos i Antonio (1866), Francisca (1870), Montserrat (1872) i Asunción (1879).

Els nois foren alumnes del prestigiós *colegio de Valldemía* i Francisco seguí els seus estudis a Madrid, on obtingué el títol d'enginyer de Mines.

Aquests germans Fonrodona i Domènec, amb l'excepció de Jayme, que es casà amb Rosalía Rodríguez, i José, amb Regla de Armas, ambdues de famílies cubanes, contragueren matrimoni amb

persones vinculades a Mataró. Concepció amb Joaquim de Palau i de Castellar (1874), Tomás amb Ramona Gualba i Labori (1886), Francisca amb Santos de Gaztañondo i Ulbarri (1887), Francisco amb Concepció Masuet i Fornaguera (1892), Antonio amb Josefa Pascual i Rius (1892) i Asunción amb José Daroca i Blasco (1898). Montserrat morí soltera l'any 1894, als 22 anys.

Jaume Fonrodona i Vila morí a Mataró el 27 de desembre de 1890 i la seva esposa, Concepció Domènec i Surís, el sobrevisqué fins a l'any 1913.

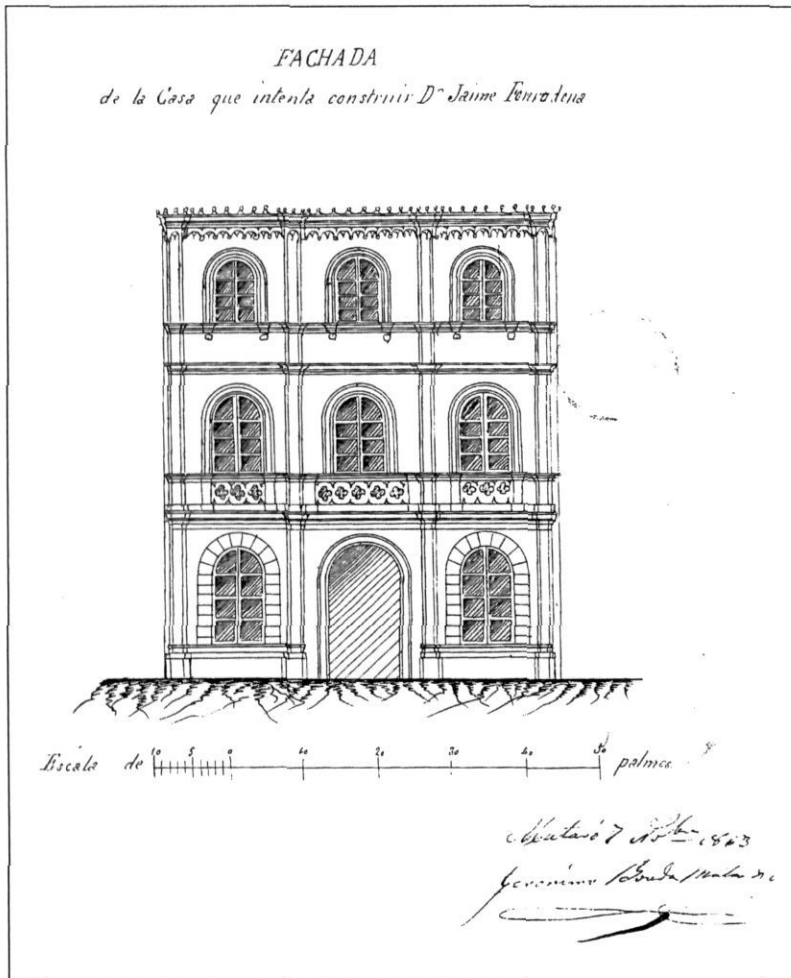
Tot i haver tingut una nombrosa descendència, actualment d'aquesta branca de la família Fonrodona no hi ha cap home per transmetre el cognom.

PREPARANT EL RETORN: LA CASA

A la Riera de Mataró, on actualment hi ha les tres cases que porten els números, 33, 35 i 37, hi havia una gran casa de sis còssos d'amplada que

B R E V E,
Y
VERIDICA RELACION
DE LO QUE LA CIUDAD DE
Mataró previno, y hizo en el feliz,
quanto deseado Desembarco
DE LA CATOLICA, SACRA, REAL Magestad
DE LA REYNA N. SEÑORA
D^A. ELISABET
CHRISTINA DE BRUNSVVICH
VVOLFEMBVTTTEL, EN SV
venturofa Playa.
SIENDO IVRADOS:
LOS ILVSTRES SEÑORES
Doctor Joseph Reniu y Padrò Burgès de
Perpiñà, Salvador Arnau y Mayor
Labrador, y Joseph Matas
Confitero.
CON LICENCIA: Gerona, en la Imprenta de FRANCISCO OLÍVA
Librero, Año 1708.

Narració del desembarcament a Mataró
de la reina Elisabet Cristina.

Façana de la casa a l'expedient d'obres.
Dibuix de Jeroni Boada (1863).

s'avançava al carrer, fora de la línia de façana de les cases veïnes, la qual cosa es pot comprovar en el plànol fet l'any 1852 per Ignasi Caballol.

Havia pertangut al notable austriacista Marià Jofre, ciutadà honrat de Barcelona, que hi tenia la residència. Segons consta en la crònica publicada del desembarcament, el 25 de juliol de 1708, d'Isabel Cristina de Brunswick, muller de l'arxiduc Carles d'Àustria, aleshores pretendent a la Corona d'Espanya, quan aquest vingué a Mataró el dia 28 per conèixer la seva esposa (s'havien casat per poders) «fuese a apeaar a la casa del Magnífico Mariano Jofre, Ciudadano de Barcelona, donde habiéndose detenido un breve rato, se fué a Palacio a verse con su deseada prenda». El *palacio* era la casa Baró, situada també a la Riera, on actualment hi ha l'establiment Zara. Després d'un temps al palau, va tornar a la casa Jofre, on es preparà per al viatge a Barcelona, prengué el cavall, anà a acomiadar-se de la reina i, tot seguit, es dirigí a la capital, anunciant que tornaria el dilluns següent dia 30.

Aquest dia, el rei arribà a Mataró a les sis del matí i «apeóse en la misma casa de Mariano Jofre», abans d'anar al palau, on passà tot el dia, excepte a l'hora de dinar, que féu a can Jofre, mostra de l'apreci que tenia el rei per la seva persona.

Per transmissió hereditària per línia femenina, aquesta casa de Mariano Jofre passà a ser propietat del senyor Joaquim de Castellar, veí de Barcelona, el qual l'any 1859, atès que l'Ajuntament li exigia l'enderroc de l'edifici per causa del seu estat ruïnós i a més, ja que per construir de nou s'havia de fer en la línia de les altres cases de la Riera, resolgué d'enderrocar la casa, reservar-se una part del terreny resultant per poder construir de nou la seva pròpia casa, i vendre la resta, «un solar situado en lo mejor de Mataró».

Aquest és el terreny que comprà Jaume Fonrodona i Vila, quan encara residia a Matanzas, per mediació del seu germà Fèlix, segons acredita l'escriptura datada el 3 de novembre de 1859, autoritzada pel notari de Barcelona José Antonio de Paz.

L'any 1861 trobem el permís de l'Ajuntament per a la construcció de la nova casa Castellar, segons el disseny del mestre de cases Miquel Collet, en un estil neoclàssic, casa actualment en període de restauració.

Jaume Fonrodona vengué la meitat del solar que havia adquirit al *vista* de duanes de Santiago de Cuba, Josep Pardini i Alsina, ja que el terreny que havia comprat era suficient per construir-hi dues cases de dos cossos cada una. L'escriptura es signà el 2 de novembre de 1863 i, cinc dies després, el mestre de cases i acadèmic Jeroni Boada presentà a l'Ajuntament la sol·licitud del permís d'obres per edificar les dues cases. Es tracta de dos expedients exactes, amb el mateix disseny, només amb l'única diferència del nom del propietari. Tot i que feia ben poc temps de la construcció de la façana de la casa Castellar, les dues cases bessones ja no són d'estil neoclàssic, sinó que Jeroni Boada les dissenyà en la nova línia de l'historicisme eclèctic, ben propi del seu autor.

Fins al moment de la numeració actual, la casa Castellar tenia el número 54, la de Pardini el

Les cases Pardini i Fonrodona, abans de les reformes actuals (1916).

Fotografia MASMM.
Arxiu d'imatges.

lo cual, según plano aprobado por el Gobierno de S.M. debía ser de ladrillo y barro cocido», i també de fer de marbre el paviment del presbiteri.

Signen, a més del rector Sebastià Feliu i el prevere Mariano del Sol, l'alcalde Josep Pineda, el regidor síndic Joan de la Creu Palau i els senyors Jacint Arenas, Josep Bofarull, Jayme Fonrodona, Pompeyo Serra, Melchor de Palau i Joaquim Martí i Andreu. A més del seu treball a

54 bis i la de Fonrodona el 54 ter, la qual cosa recordava que havien pertangut a un sol edifici. Tot i que les botigues actuals han desfigurat els baixos, que tenien portal rodó al centre i una finestra a cada costat, les façanes dels pisos conserven el seu estat original. Actualment les tres cases estan protegides pel Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Mataró.

Segons la *Revista Mataronesa* del 19 de juny de 1864, en les cases Fonrodona i Pardini s'instal·laren els primers parallamps de Mataró.

En el padró municipal de l'any 1866, a la casa número 54 ter, ja hi consta domiciliada la família Fonrodona Domènech, formada pels pares, els quatre fills nascuts a Matanzas i el servei domèstic.

A MATARÓ. LA INTEGRACIÓ A LA VIDA CIUTADANA

Domiciliat a Mataró, Jaume Fonrodona oferí sempre la seva col·laboració en tot el que representava millorar la ciutat nadiua. Acabat d'arribar, el veiem com un dels signants en la proclama, datada el dia 11 de juny de 1863, en la qual es manifesta el desig de millorar la façana de l'església de Santa Maria, que s'estava construint, «formando de sillería, las basas, capiteles y cornisas, con sus correspondientes adornos, todo

la junta formada, Fonrodona féu un donatiu de tres mil rals i col·laborà també amb un préstec de dos mil rals reintegrables i, més endavant, en una nova subscripció d'obligacions, amb vint-i-cinc duros.

El 10 de gener de l'any 1864, en la junta general de l'Ateneo Mataronés, després de llegida la memòria, es procedí a la renovació de la directiva, essent elegit com a president Jaume Fonrodona. Era fundador i secretari perpetu d'aquesta entitat Josep Garcia Oliver (1834-1883), el qual, a més d'expert en l'art tèxtil, es formà en el coneixement de l'economia, conegué els avenços socials d'Anglaterra i promogué d'implantar-los a Mataró. Fundà la Sociedad de Amigos de la Instrucción, entitat que després es convertí en l'Ateneo Mataronés, d'on sorgí la Caixa d'Estalvis i la Biblioteca Popular. Més endavant Garcia Oliver fou alcalde i diputat a Corts i el seu retrat figura en la galeria de fills il·lustres de la ciutat.

Jaume Fonrodona ingressà l'any 1865 a la junta de l'Hospital, en la qual actuà fins a l'any 1887, quan una malaltia el privà de seguir en la seva labor benèfica.

Tot i no tenir cap càrrec municipal, col·laborà sempre amb l'Ajuntament, en el qual tingué el seu germà Fèlix, com a regidor, i el seu gendre Joaquim de Palau i de Castellar, molts anys alcalde. L'any 1875 gestionà, per mitjà del seu germà Josep, que residia a l'Havana, el cobrament del

Jaime Fonrodona y Vila i Concepció Domènech i Surís. Fotografies Joan Martí. Barcelona.

llegat del matoroní Josep Maseras, que ascendia a 4.727 duros, quantitat que serví per poder atendre tots els creditors de l'hospital.

Gràcies a les seves gestions aconseguí que el seu germà Josep Fonrodona, ja esmentat, comprés la casa de cós que l'indava per la part de migdia amb l'Hospital, «pagando su precio de su bolsillo particular con la intención de regalarla para que forme parte del Santo Hospital», i formalitzar l'escriptura corresponent quan tornés al país.

Revisant les actes de l'administració de l'Hospital, podem comprovar la preocupació constant per solucionar la part econòmica i millorar l'edifici i l'atenció als malalts, tenint cura també del personal sanitari.

Jaime Fonrodona treballà també en les gestions per a la recuperació, ampliació i restauració de la casa del Teatre, que proporcionava mitjans econòmics a l'Hospital, projecte que s'encarregà als arquitectes Emili Cabañes i Joan Abril.

Els darrers anys de la seva vida, la malaltia el retingué en el seu domicili, privant-lo de treballar per a l'Hospital, però fins a la seva mort fou considerat com a administrador honorari.

Per un decret del 16 d'octubre de 1871 el rei nomenà D. Jaime Fonrodona y Vila, Comendador de la Real y distinguida Orden de Carlos III.

La crònica de l'advocat Josep Gualba, el dia 17 de gener de 1876, referint-se a les properes eleccions de diputats a Corts, considerades decisives, ja que eren constituents, assenyalava que la societat successora del *Círculo Liberal*, en una reunió presidida per l'ex-alcalde Garcia Oliver, proclamà candidat a diputat «D. Jaime Fonrodona como independiente y protector de la industria». Josep Gualba considera el seu rival Valentí com un home que no té formades les seves conviccions, que són tan elàstiques que «así transige con los que quieren la unidad católica absoluta com con los librecultistas».

Els dies 20, 21 i 22 assenyala que la lluita queda reduïda entre els dos candidats Fonrodona, pels liberals, i Valentí, pels conservadors, i indica que Valentí tenia al seu favor l'Ajuntament i el recolzament del governador de la província, que pressionà els alcaldes i persones d'influència del districte.

Atès que la majoria dels vots dipositats eren a favor de Valentí, el segon dia de les eleccions Fonrodona renuncià a la seva candidadura. Gualba, tot i ser adversari de Garcia Oliver, fa notar que encara que Valentí triomfà en el districte, a la ciutat, obtingué més vots el seu competidor Fonrodona.

El fet de no aconseguir l'acta de diputat, no minvà el seu desig d'una activitat social en favor dels comerciants i dels industrials, ja que era membre actiu d'una de les més importants entitats econòmiques de Barcelona, el Fomento de la Producción Nacional.

Més endavant, a Mataró, destaquem l'actuació de Jaume Fonrodona amb motiu de les noves contribucions promulgades l'any 1882, que foren considerades desastroses per als comerciants, industrials i professionals, estaments que tingueren el recolzament de la majoria de la premsa.

Es fundà a Barcelona el Sindicato Gremial, amb la finalitat d'unir els esforços de tothom per tal d'obtenir la suspensió d'aquella reforma fiscal. A Mataró, en una nombrosa reunió a la Sala, o sigui, al local de l'Ateneo Mataronés, es decidí d'enviar un telegrama d'adhesió al sindicat barceloní, que fou signat per Jaume Fonrodona, Fèlix Castany i Josep Andreu.

Tres dies després, en una nova reunió, es donà a conèixer la resposta del sindicat de Barcelona i, seguint el que recomanava, es decidí crear el Sindicato Gremial de Mataró amb representants de les altres poblacions del partit judicial. Es nomenà una comissió organitzadora amb l'encàrrec de confeccionar els estatuts del sindicat i, per unanimitat, foren designats president de la comissió Jaume Fonrodona i secretari Josep Pascual de Lentiscar. Els estatuts i les qüestions jurídiques foren encarregades a l'advocat Josep Gualba. Nomenats els delegats dels pobles del partit judicial, quedà completa la constitució de la junta directiva. En la reunió es donà compte d'haver-se rebut l'adhesió de Josep Garcia Oliver, diputat a Corts a Madrid.

Sembla ser que les gestions efectuades i els escrits presentats, no foren atesos per Hisenda, ja

que poc temps després trobem a la premsa notícies d'apremis i embargaments contra els comerciants i fabricants que s'havien negat a pagar les noves contribucions.

L'any 1883 el conegut liberal Víctor Balaguer fou convidat a visitar la nostra ciutat, organitzant els actes una comissió presidida per Jaume Fonrodona. Víctor Balaguer fou acusat per la premsa contrària de no ser fidel al seu liberalisme, ja que es posà al costat dels proteccionistes; en el seu discurs manifestà clarament que «libertad significa protecció».

A BARCELONA, EL FOMENTO DE LA PRODUCCION NACIONAL

Aquesta institució, de tendència ultraproteccionista, fou fundada l'any 1869 per Joan Güell i Ferrer (1800-1872), el qual, a més de ser el creador d'una de les més importants indústries tèxtils del país, esmerçà molts anys de la seva vida en l'organització de l'empresariat català.

L'entitat fou integrada pels més importants comerciants, manufacturadors i industrials interessats en la defensa del proteccionisme.

El triomf de la Revolució de Setembre de 1868 i l'ascens al poder dels lliurecanvistes, ocasionà el temor d'una reforma aranzelària, que consideraven perjudicial per a la indústria del país, a la qual cosa s'oposaren amb totes les seves forces.

Com ja hem indicat, Jaume Fonrodona era soci d'aquesta entitat, les actes de la qual hem pogut consultar. En la reunió del 26 de gener de 1872, consta com a membre de la junta directiva, que presidia Pere Bosch Labrús. En la reunió del 5 de febrer, el trobem com a vicepresident segon, essent designat membre de la comissió per a l'Exposició Universal de Viena i en altres càrrecs en representació del Fomento.

En la reunió del 28 d'abril de 1873, és designat vicepresident primer i, durant tres anys, s'encarrega de presidir les reunions durant les absències del president, força freqüents, ja que Bosch Labrús havia estat elegit diputat a Corts. En les reunions d'abril de 1876 hi hagué una gran conflictivitat. El dia 11, en la reunió que Fonrodona presidia, manifestà la seva oposició dient que «creía que la comisión se había excedido en su cometido» i l'endemà concretà el seu rotund no. Des d'aleshores, ja no el trobem en cap més reunió de la junta.

Es solidaritzaren amb Fonrodona un nombrós grup de socis del Fomento de la Producción Nacional, que ja no es sentien prou representats per aquesta entitat. La mesura que provocà el seu màxim descontentament fou l'actitud presa en la diferència de criteris sorgits a l'hora de demanar una línia de vapors que havia d'unir Barcelona i Cadis amb les illes Filipines. Tot i la defensa del proteccionisme, volien que el comerç amb Cuba i Filipines fos considerat com «de cabotaje», o sigui, com si es tractés de ports d'Espanya, cosa que havia d'unir més estretament l'economia de les colònies amb la de la metròpoli.

EL FOMENTO DE LA PRODUCCION ESPAÑOLA

Provocada l'escissió, es féu una reunió en la qual es decidí la constitució d'una nova entitat. El dia 15 de maig de 1876, s'elegí una comissió organitzadora que fou presidida per Jaume Fonrodona i Vila i formada pel doctor Josep de Letamendi i els senyors Miquel Buxeda, Adolf Solà Sert, Melitó Reniu, Francisco Madurell, Joaquim Volart, Enric Batlló i Paulí Font.

L'entitat prengué el nom de Fomento de la Producción Española. No hem d'estranyar de trobar el nom d'un metge eminent en aquesta comissió, ja que Letamendi, set anys abans, havia publicat un discurs que anomenava «Discrecionismo», del qual Fomento de la Producción Nacional va fer una tirada de vint mil exemplars, que foren enviats a totes les entitats i centre econòmics i industrials del país. La frase sintètica d'aquest discurs era «La protección no ha de ser el opio, sino el café de la producción nacional; nunca su narcótico, siempre su estimulante».

Diu el biògraf de Letamendi que «vió D. José invadida su casa por lo más selecto de los industriales de Barcelona, que fueron a rogarle se pusiera al frente de una nueva Sociedad destinada a la defensa y proyección de la doctrina de Letamendi.»

El dia 11 de juny de 1876 fou constituïda definitivament la nova entitat Fomento de la Producción Española, en un solemne acte celebrat a la gran sala de Llotja, presidit pel capità general Arsenio Martínez Campos. Fou constituïda la junta directiva, formada pel doctor José de Letamendi, president, Jaume Fonrodona i Vila, vicepresident primer, Sebastià Garcia, vicepresident segon, Joaquim Volart, comptador, Domingo Sert, tresorer, Adolf Solà Sert i Enric Batlló, secretaris, i diversos

vocals. Un dels primers acords de la nova junta fou nomenar socis d'honor el destacat proteccionista Joan Güell i Ferrer i el diputat a Corts Pere Bosch i Labrús.

Es conserven els llibres d'actes de l'entitat, la qual cosa ens permet de conèixer la gran activitat de l'associació. El doctor Letamendi presidí diverses reunions, però la major part foren presidides per Jaume Fonrodona. Seria ben interessant un estudi dels temes tractats, propis de les finalitats de l'entitat.

Ens ha cridat l'atenció de veure també la col·laboració en altres activitats ciutadanes. L'any 1877 el professor Fontanals del Castillo els demanava un ajut per poder continuar la seva obra sobre Viladomat i l'any 1879 acordaren de subvencionar el *Diari Català*, dirigit per Valentí Almirall, primera publicació periòdica catalana, no dedicada únicament a la literatura.

El Fomento de la Producción Española fou una de les associacions implicades en la redacció del Memorial de Greuges de l'any 1885, escrit presentat al rei Alfons XII «en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya», document ben interessant, precursor del Missatge a la Reina Mª Cristina de l'any 1888 i de les Bases de Manresa de 1892.

Aquesta actuació ens demostra que l'esmentada entitat patronal no s'ocupava únicament dels temes econòmics, sinó que s'integrà plenament en els treballs que es feien per portar Catalunya, amb la seva llengua, a una nova renaixença.

En l'assemblea celebrada el dia 27 de febrer de 1878, s'acordà de reelegir en el càrrec de president el doctor Letamendi, continuant com a vicepresident Jaume Fonrodona. El mateix any, en la reunió del 23 de desembre, s'acordà d'erigir a Barcelona un monument al gran proteccionista Joan Güell i Ferrer, figura admirada tot i haver-se separat de l'associació que havia fundat aquest patrici. Es formà la comissió executiva i fou escollit per presidir-la Jaume Fonrodona i Vila.

Els donatius recollits queden registrats en un àlbum, bellament enquadernat, que s'inicia amb la relació de la junta del Fomento de la Producción Española, amb la signatura de Jaume Fonrodona, fent constar que l'entitat aportava mil cinquanta-cinc duros. En les pàgines destinades a Mataró, consta el donatiu de vint-i-cinc duros fet per l'Ajuntament, amb les signatures de

l'alcalde Jayme Recoder i del secretari Ramon Saborit. Hi trobem també els segells de diverses entitats i fàbriques, algunes d'elles amb la relació nominal dels seus treballadors. El mateix podem dir d'altres ajuntaments i indústries, i també la relació del personal dels vaixells de la Transatlántica.

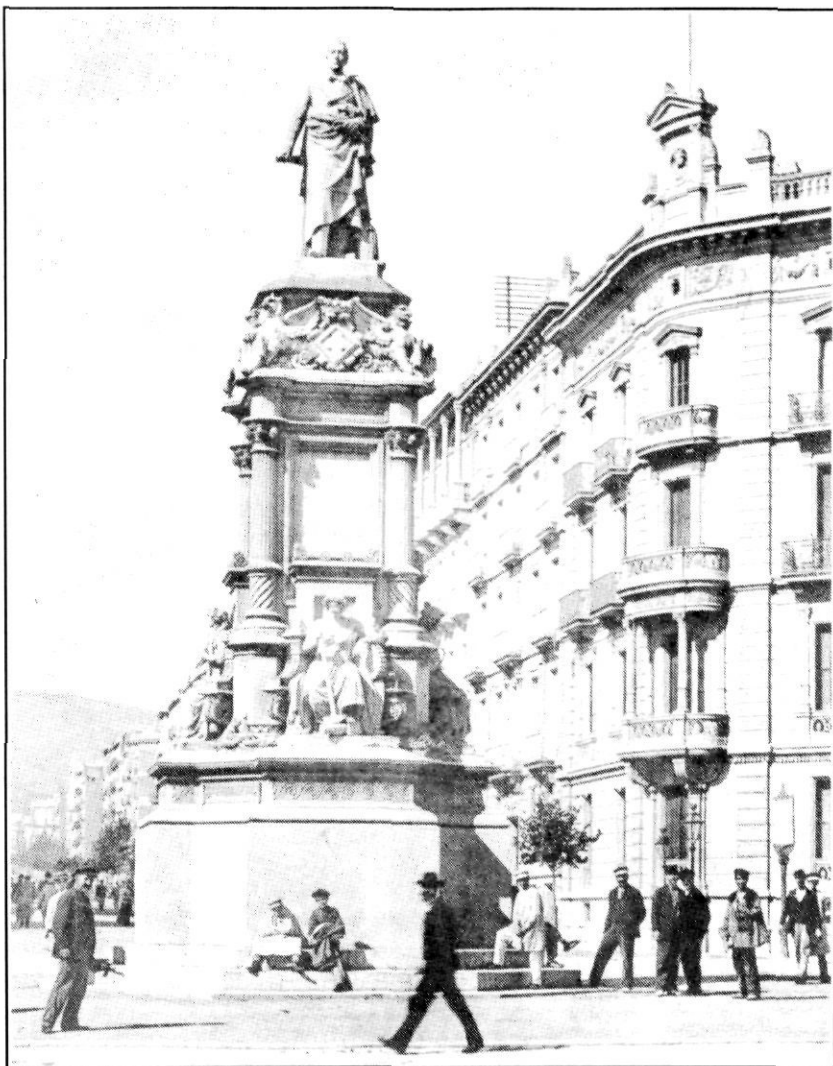
El monument, estrenat l'any 1888, fou obra de l'arquitecte Joan Martorell, amb escultures de Rossend Novas, Alentorn, Sala, Taso i Pagès i Serratosa. Col·locat a la cruïlla de la Rambla de Catalunya amb la Gran Via, fou destruït pels talibans del 1936-39. Després de la guerra fou erigit de nou, uns metres més a llevant, en els jardinetes de la Gran Via.

La directiva del Fomento de la Producción Española fou renovada en la sessió del 2 d'abril de l'any 1879, essent elegit president el senyor Pere Bosch i Labrús, i Jaume Fonrodona com a vicepresident, però la darrera reunió en la qual ens consta la seva assistència és la del dia 24 d'abril del mateix any.

L'entitat prengué en consideració «la idea de la fusión de todos los centros económicos de Barcelona» i es formà una comissió per a la unió, per tal d'aconseguir una entitat més forta i eficaç, encara que no es pogué arribar a un acord fins a l'any 1889, quan, de la unió del Fomento de la Producción Española i de l'Instituto de Fomento del Trabajo Nacional nasqué, el 28 de febrer, una nova entitat que actualment existeix amb el nom de Foment del Treball Nacional.

Sortosament aquesta entitat ha custodiat en els seus arxius els testimonis de les entitats que la precediren, la qual cosa ens ha permès de conèixer l'actuació d'un dels seus precursors, el mataroní Jaume Fonrodona i Vila.

El seu treball de fomentar l'associació dels industrials i comerciants, fou una important aportació a la prosperitat catalana, explicada pel professor Jaume Vicens Vives, com una obra col·lectiva.

Monument a Joan Güell i Ferrer, a la cruïlla de Rambla de Catalunya i Gran Via de Barcelona.

El segle XIX fou una gran època per a l'economia de Catalunya. Perllongant l'arrencada de la centúria anterior, i una vegada vençuda la devastació provocada per la guerra contra el francès, els catalans trobaren oportunitat d'expandir llurs activitats no solament aplicant al treball quotidià les energies acostumades, sinó parant esment en les radicals innovacions tècniques que, en els diversos aspectes de la vida econòmica, comportava la revolució industrial i agrícola covada més enllà dels Pirineus. Lluitant en un doble front, esguardant alhora endins i enfora, foren capaços de crear un nucli econòmic ric, complex i puixant, en el qual els factors de dissociació ancestrals semblaren eliminats per una sola fe en el progrés col·lectiu.

En la llista de les personalitats que actuaren en aquest esforç col·lectiu, Jaume Fonrodona i Vila té tots els mereixements per a figurar-hi.

ELS NEGOCIS

Jaume Fonrodona, tot i seguir amb la seva participació en la societat Castelló, Fonrodona y Cia, de Matanzas, invertí el seu capital en diverses indústries tèxtils de Mataró i de Barcelona. Fou soci majoritari de la fàbrica Fonrodona y Cia, que dirigí el seu nebot Frederic Fonrodona i Nunell, enginyer industrial. Aquesta indústria era successora de la filatura muntada l'any 1850 per la firma Planell, Bonet i Cia; la seva fàbrica tenia entrada per un passatge del carrer de Sant Bonaventura i comunicava amb una casa del carrer de Sant Ramon, destinada a oficines. Tingué dues calderes de vapor de 40 CV, la més antiga construïda a Rouan (França) i la més moderna als Talleres Nuevo Vulcano de Barcelona; encara es conserva la xemeneia característica dels vapors d'aquella època.

La crisi de l'any 1879 va ocasionar el tancament d'aquesta fàbrica, però dos anys després la reobrí Fonrodona y Cia., societat que, tot i l'aportació de capital, tampoc no pogué superar la situació, i s'hagué de dissoldre l'any 1884, quedant definitivament i judicialment liquidada l'any 1891. La dissolució és descrita a *Migliaresi* per l'historiador Francesc Costa.

La forta conflictivitat social soferta aquells anys a Mataró, provocà que una vaga iniciada a la fàbrica Fonrodona y Cia., el 17 de juny de 1881, s'estengués a tots els vapors de filats i teixits de la ciutat. Una reunió dels treballadors del dia 19, al matí, és descrita en la crònica de Josep Manén amb aquestes paraules:

Aquest dematí hi hagut una molt numerosa reunió de treballadors y vehins de Mataró en lo Euterpe ab motiu d'esplicarse lo paro de casa Fontrodona y consequent paro total de las fábricas, habent hi molt ordre, sens que's dongués cap crit subversiu... Dias ha que se nota un malestar entre amos y treballadors. Vintut lo govern Sagasta que donà la llibertat d'associació los treballadors instalaren altre volta la societat «internacional» depositant al efecte un tant mensual cada obrer. Exigiren per medi de la direcció de la societat augment de preus en la fàbrica Fontrodona-Bonet y son representant accedí al augment, pero estigueren en malas inteligencias ab la proposició presentada pels treballadors de cobrar las cuotes semanales en la mateixa fàbrica, no volent ho després y vegent que a pesar de la prohibició posterior se cobrava despedí a 4 treballadors, dientli la direcció que si no admetia aquestos, com no los admeté, pararian la fàbrica com ho feren, fa uns quinze dias. Veyent

assó los amos s'han associat y han determinat parar si los treballadors se mantenian en lo paro de casa Fontrodona, com ho han fet. Deu fassa que's vinga á una intelijencia, y no tinguem que deplorar consecuencias per tots fatals, quedant sens treball 2 ó 3 mil personas..

L'esmentada crònica ens indica que, per ordre del governador civil, el dia 20 es van obrir les fàbriques al migdia, reanudant-se el treball.

El dia 22 vingué a Mataró el governador civil Feliciano Herrero de Tejada. Convocà una reunió de fabricants i obrers per intentar restablir les bones relacions i visità diverses fàbriques, entre elles la de Fonrodona y Cia, objecte de les discòrdies.

Ben poc durà aquesta pau, ja que el primer d'octubre del mateix any «ab motiu de haber demanat los treballadors aument de jornal en la fàbrica de Fontrodona y Cia, s'ha parat lo treball per part dels obrers». La direcció al·legava que no podia atendre aquesta petició ja que hi havia un conveni establert entre tots els fabricants, cosa que provocà un nou atur general «quedant en vaga una multitud de familias que passa de dos mil».

Els fabricants no cediren i començà un atur patronal, i van tancar totes les fàbriques. Malgrat els esforços del governador civil, continuà la tancada, veient-se obligats els treballadors a demanar un ajut setmanal per a les cases, ja que la situació durà catorze setmanes. No s'obriren les fàbriques fins al dia 3 de gener de 1882.

Tot i la reanudació del treball, les relacions d'amos i treballadors eren tenses, fins a l'extrem de produir-se l'atemptat que Manén descriu així:

Febrer.

No han sucsehit fets de molta importancia durant lo mes, á mes dels que regularment passen tant en lo concepte religiós com en lo civil de una població de la nostra importancia, sino l'atentat d'assassinat contra en Frederich Fonrodona que passa del modo següent. Al eixir dit Sr. lo dia 1r d'aquest mes á entrada de fosch de la fàbrica dita den Bonet del carrer de S. Bonaventura, de la qu'es soci y director, anant acompanyat del majordom. Al passar per la baixada de Feliu, devant las Figueretas y pas de la muralla de la Coma li sortiren dos de dit carrer de las Figueretas y li tiraren dos tiros per detras, ferintlo un en una cama y altre al bras, escapats per la muralla de la Coma que's comensa a urbanisar. Lo ferit sigué auxiliat tot seguit y trasladat á casa Sisternes,

ahont se li feu la primera cura y després ab carruatje a sa casa del Camiral nº 49. Alguns dias després se li feu l'extracció de la bala, seguint be. Ha causat molta indignació, sent efecte de l'Internacional y resultat de la última huelga.

Un altre negoci també desafortunat, encara que per altres causes, fou el que s'establí a Madrid, on passà a residir el seu fill Tomàs Fonrodona i Domènech, que participava en la societat Cot, Fonrodona y Cía., dedicada a la importació de productes colonials.

Tomàs s'havia casat a Mataró, l'any 1886, amb Ramona Gualba i Labori, i en un viatge comercial morí a L'Havana el dia 19 de setembre de 1889. La seva vídua el sobrevisqué ben poc temps, ja que morí a Mataró el 28 de desembre d'aquell mateix any; aquest matrimoni no va tenir fills.

Tres dies després, morí el gendre de Jaume Fonrodona, casat amb la seva filla Concepció, Joaquim de Palau i de Castellar.

LA DARRERA MALALTIA I LA MORT

Els darrers dies de la seva vida, Jaume Fonrodona fou víctima d'una greu malaltia que el retingué en el seu domicili, privant-lo d'actuar en les obres socials i benèfiques, a les quals havia dedicat tot el seu entusiasme. Agreujat el seu estat de salut, rebé els sagraments de l'Església el dissabte dia 20 de desembre de 1890, i morí el dia 27, assistit per la seva esposa i familiars, amb l'excepció dels dos fills que es trobaven absents, Jaume, que era a Cayo Hueso, Florida, i Josep, que era a Cuba.

Tota la premsa d'aquells dies elogià la figura del finat, tant en la seva vida pública com en la privada, destacant que Jaume Fonrodona i Vila era una de les persones que més havia estimat la pàtria i la seva ciutat nadiua.

Concepció Domènech i Surís,
vídua Fonrodona, coneguda a Mataró
com a donya Conxa Fonrodona.
Fotografia Napoleón.

DONYA CONXA FONRODONA

Així era coneguda a Mataró l'esposa de Jaume Fonrodona, Concepció Domènech i Surís, de la qual hem de destacar que no es limità a complir com a senyora de la casa, sinó que també portà una gran activitat en l'àmbit de la beneficència i en tot el que representava una millora per al benestar i la salut dels seus conciutadans, la qual cosa no era gaire freqüent en les dones d'aquells anys.

Quan l'Ajuntament proposà al Govern la concessió de la Creu de Beneficència a diverses persones, entre les quals trobem el seu marit, l'única dona proposada per a aquest guardó fou donya Conxa Fonrodona, que el 1869 «para salvar la existencia de las mujeres que estaban atacadas del

cólera, estuvo cuatro semanas arriesgando la suya a cada instante», en paraules de l'alcalde Josep Garcia Oliver.

L'any 1872, amb el doctor Ignasi de Boet, col·laborà en la creació d'un dispensari i d'una sala amb llits que s'instal·laren en una dependència del convent de Sant Josep, ocupat per les monges Concepcionistes. Per aquest motiu, el doctor Boet i donya Conxa Fonrodona, són considerats els fundadors de la Creu Roja local en el llibre *Cien años de Cruz Roja en Mataró. 1872-1972*, del doctor Dámaso Montes Cid.

Més endavant, l'any 1881, fou elegida presidenta de la junta de la Casa de Huérfanas de Sant Josep i també fou vocal de la Junta de Primera Enseñanza.

Després de la seva mort, en la sessió de l'Ajuntament de l'11 d'abril de 1913, es féu constar en acta el condol, per acord unànime, de la corporació municipal, i l'alcalde Emili Arañó ho comunicà a la família en una sentida i elogiosa carta.

La investigació en els arxius esmentats i la revisió de la premsa d'aquells anys, ens ha portat a conèixer l'extens treball social i benèfic d'aquest matrimoni, format per Jaume Fonrodona i Vila i Concepció Domènech i Surís, la qual cosa ens ha estat un estímul per a la seva divulgació.

Rafael Soler i Fonrodona

BIBLIOGRAFIA

Breve y verídica relación de lo que la Ciudad de Mataró previno y hizo en el feliz, quanto deseado Desembarco de la Católica, Sacra, Real, Magestat de la Reyna N. Señora Da. Elisabet Cristina de Brvnsvich y Volfenbvittel, en su venturosa playa. Siendo Jurados: Los Ilustres Señores Doctor Joseph Reniu y Padró Burgés de Perpiñá, Salvador Arnau y Mayor Labrador, y Joseph Matas Confitero, Impremta Francisco Oliva (Girona 1708).

COSTA i OLLER, Francesc, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*, Patronat Municipal de Cultura de Mataró, Editorial Altafulla, Col·lecció Caps de Bou, núm. 3 (Mataró 1985).

GARCIA OLIVER, José, *Memoria, Sesión del día 19 de Enero de 1872*, Impremta Francisco Sánchez (Barcelona 1872).

GENERALITAT DE CATALUNYA, Departament de Justícia, «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», VII (Barcelona 1990).

MONTES CID, Dámaso, *Cien años de Cruz Roja en Mataró, 1872-1972*, Ajuntament de Mataró (Mataró 1976).

MORENO FRAGINALS, Manuel, i altres, *El comerç entre Catalunya i Amèrica, segles XVII i XIX*, Editorial L'Avenç, col·lecció Clio, núm. 6 (Barcelona 1986).

OLIVER COBEÑA, Federico, *Letamendi*, Editora Nacional (1941).

SELLÉS i QUINTANA, Magda, *El Foment de Treball Nacional 1914-1923*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (2000).

VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat, *Industrials i Polítics. Segle XIX*, Edicions Vicens Vives, S.A. i PREDEUSA (Barcelona 1991).

FONS DOCUMENTALS

Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró:
Llibres Sagramentals, Esg. 1 Obra. Hemeroteca

Arxiu Municipal de Mataró. Arxiu Històric Comarcal. Mataró:
Fons Notarial, acords municipals, permisos d'obres, padrons d'habitants, llibres d'actes de l'Hospital, hemeroteca, diari de Josep Manén.

Arxiu del Foment del Treball Nacional. Barcelona:
Llibres d'actes del Fomento del Trabajo Nacional i del Fomento de la Producción Española. Àlbum del monument a Joan Güell i Ferrer.

Biblioteca de la Caixa Laietana. Mataró:
Secció Mataró: hemeroteca.

Arxiu de la catedral de Matanzas, Cuba:
Llibres sagramentals.

Agraeixo la col·laboració de les persones encarregades dels arxius i biblioteques esmentats. Sense la seva ajuda no hauria pogut obtenir les dades necessàries per fer aquest treball.